

ПРИЧИННИЙ КОМПЛЕКС ВЧИНЕННЯ РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ НА БАНКІВСЬКІ УСТАНОВИ

В статті розглядаються особливості причинного комплексу, що сприяють вчиненню розбійним нападам на банківські установи. Головної уваги приділяється впливу світової економічної кризи на збільшення проявів даного виду злочинів.

Ключові слова: причинний комплекс, банківські установи.

В статье рассматриваются особенности причинного комплекса, которые содействуют разбойным нападениям на банковские учреждения. Главное внимание уделяется влиянию мирового экономического кризиса на увеличение данного вида преступлений.

Ключевые слова: причинный комплекс, банковские учреждения.

In this article an attention is focused upon the peculiarities of the complex of reasons, which provoke armed attacking at the establishments of the banks. Main attention is paid to the influence of world economic crisis on the increase of displays of this type of crimes.

Key words: complex of reasons, establishments of banks.

З метою попередження розбійних нападів на банківські установи, необхідно визначити ряд причин, які сприяють реалізації даного виду злочинів. Вивчення проблем причинного комплексу злочинності – одне з центральних напрямків в кримінології.

Суттєвий внесок у розробку правових, організаційних та функціональних аспектів виявлення і усунення причин та умов злочинності, зробили Г.А. Аванесов, О.М. Бандурка, А.Ф. Волобуєв, В.В. Голіна, О.М. Джу́жа, А.Е. Жалинський, А.П. Закалюк, В.М. Кудрявцев, О.М. Литвак, В.В. Лунєєв, Г.М. Мінковський.

Ефективність профілактики злочинів, пов'язана з розбійними нападами на банківські установи багато в чому залежить від повного і об'єктивного знання причин і умов, які сприяють їх вчиненню. У загальному розумінні причинами злочинності називаються ті явища, процеси (сукупність взаємопов'язаних явищ, процесів), які породжують злочинність як соціально-правове явище. Причинами видів (категорій, груп) злочинів іменуються ті явища, процеси (їх сукупність), які породжують даний вид (категорію, групу) злочинів. Умовами, які сприяють існуванню злочинності, називаються явища, процеси (їх сукупність), необхідні для дії причин злочинності, що приводять їх в дію і сприяють її існуванню. Умовами, що сприяють існуванню виду (категорії, групи) злочинів, іменуються явища, процеси (їх сукупність), які необхідні для дії причин даного виду (категорій, груп) злочинів, приводять в дію ці причини і сприяють вчиненню даного виду (категорії, групи) злочинів.

Встановлення, доказування і осмислення причин і умов, які сприяють вчиненню розбійних нападів на банківські установи, починається з встановлення, доказування та осмислення причин і умов конкретного злочину. Звідси під причиною конкретного злочину, слід розуміти сформовану під впливом різних негативних

явищ і процесів антисуспільну установку в свідомості особи, яка викликала у неї рішучість вчинити умисний злочин або призвела до скоєння злочину з необережності.

Для реалізації злочинного наміру необхідні певні умови, за яких можливість може перетворюватися на реальність. Під умовами, які сприяють вчиненню конкретного злочину, розуміються недоліки у діяльності державних установ, господарських організацій, окремих громадян, що об'єктивно сприяють вчиненню злочину або настанню злочинного результату¹.

Умови – невід'ємна складова процесу детермінації. До умов що сприяють вчиненню розбійних нападів на банківські установи слід віднести факти реальної дійсності, які не спричиняють даний вид злочинів, але наявність яких сприяє існуванню розбійних нападів. До цих факторів відносимо недоліки в організації охорони банківських установ, прогалини у законодавстві щодо відповідної технічної укріпленості банківських споруд, відповідальності керівництва банків за неналежне забезпечення охорони матеріальних цінностей та недотримання вимог чинного законодавства.

Виявлення і усунення умов, що сприяють існуванню розбійних нападів на банківські установи – діяльність, яка здатна дати вагомі позитивні результати і вимагає менших затрат, ніж усунення причин даних злочинів. Деякі умови, які сприяють злочинним посяганням на банківські установи можуть бути усунуті повністю, наприклад, шляхом встановлення сигналізації на об'єктах або обладнання банківських приміщень камерами відео- спостереження. Однак, слід брати до уваги, що злочинці можуть створювати нові обставини, які слугуватимуть в якості умов вчинення розбійних нападів на банки.

У сучасній кримінології існують декілька методологічних підходів до встановлення складових причинного комплексу злочинності. На думку певних дослідників - природа злочину в цілому однорідна, не має сенсу підрозділяти обставини на ті, які впливають на скоєння одиничних злочинів, і ті, які формують злочинність як багатогранність діянь, що повторюються у певній системі у часі та просторі з більшою або меншою частотою².

Інші дослідники розглядають злочинність як результат дії не лише негативних, але й позитивних соціальних факторів. Вони вважають, що злочинність є досить нормальним явищем, якщо у суспільстві немає відхиленої поведінки, це означає, що в ньому занадто високий ступінь соціального контролю. На їх погляд, знищення злочинності приведе до зникнення прогресивного соціального розвитку³.

У дослідженні причинного комплексу злочинності автор надає перевагу інтеракціоністському підходу, де в якості самостійних структурних елементів взаємодії причинно-наслідкового комплексу злочинності виступає соціальна середина, злочинність та особистість злочинця. На думку автора саме суспільство та соціальна середина якнайбільш впливає, сприяє та провокує особу на вчинення злочину. Прибічниками такого підходу виявились В.М. Кудрявцев та Л.А. Волошин, що було підтримано А.І. Долговою, яка вважає, що 'при вивченні причин злочинності кримінолог має справу з самокерованими системами, якими є суспільство і людина. У процесах самокерування фактично вплив зовнішнього фактору не лише переломлюється крізь внутрішні якості матеріального носія слідства, а планомірно та спрямовано контролюється, змінюється згідно внутрішніх законів самокерованої системи, поєднується із внутрішнім відтворюючим початком. І внутрішні, і зовнішні причини – відтворюючі, діючі одночасно. Таким чином,

злочинність як соціальне явище, що не існує поза людьми та їх поведінкою, слід розглядати в якості слідства соціальної взаємодії⁴.

Основними об'єктами загроз для банку можуть бути персонал, фінанси, матеріальні цінності та інформація банку. Загрози безпеці банків, які за походженням поділяються на внутрішні та зовнішні, за спрямованістю і характером впливу на банки можуть бути економічними, інтелектуальними та фізичними. Саме фізичні загрози реалізуються у формі розбійних нападів. У результаті реалізації таких загроз завдаються прямі збитки банкам, пов'язані з втратою їх власності та необхідністю нести додаткові витрати на відновлення засобів виробництва та інших матеріальних засобів. Основними причинами фізичних загроз є неефективна кадрова політика банку, низька професійна підготовка банківських фахівців, недостатній рівень охорони установ банків, низький контроль стану роботи працівників банків. Зовнішні загрози для безпеки банків, як свідчить практика, можуть утворюватись: вітчизняними й іноземними кримінальними елементами і структурами; конкурентами; засобами масової інформації; окремими представниками державних установ; колишніми працівниками банків; клієнтами та партнерами; контролюючими органами та аудиторськими організаціями; стихійними лихами. У свою чергу, внутрішні загрози в основному утворюються: працівниками банків; недосконалими технологіями банківського виробництва та неповним його врегулюванням нормативними актами банків; недосконалістю системи безпеки банків та захисту їх інформації. Внутрішні загрози, як правило, обумовлюються наявністю передумов для негативних, протиправних дій персоналу банку, безконтрольним використанням засобів виробництва, порушенням режимів діяльності банку.

Керівникам банківських установ слід бути уважними при підборі кваліфікованого персоналу, звертати увагу навіть на осіб найманих охоронців приватних охоронних агенцій.

Аналіз слідчої практики та кримінальних справ по справах про розбійні напади на банківські установи демонструє, що керівництва деяких банків проводить неефективну кадрову політику. Так, розбійний напад на банківське відділення Інпромбанку здійснив працівник приватної охоронної агенції, який чергував у приміщенні банку. Він впустив у приміщення спільника, разом із яким злочинці забрали кошти з каси банку і зникли з місця скоєння злочину. В ході слідства з'ясувалося, що охоронець, який брав участь у злочині, при прийомі на роботу надав підроблені паспорт та ідентифікаційний код.

При вивченні причинного комплексу вчинення розбійних нападів на банківські установи необхідно враховувати конкретні соціально-територіальні вияви протиріч, умов та способу життя. Такий підхід у вивченні криміногенної детермінації розбійних нападів на банківські установи, природи цього явища дозволить пояснити процеси, що їх породжують, визначити особливості, що сприяють її збереженню, а часом і активізації у суспільстві, встановити факт між причиною та слідством і в результаті підготувати заходи по контролю зтримання кримінальних проявів у суспільстві. Слід виділити наступний комплекс причин, що впливають на криміногенну ситуацію пов'язану із проявами розбійних нападів на банківські установи:

- соціально-економічні;
- недосконалості нормативно-правової бази;
- етиčno-психологічні чинники.

Важливою причиною, що впливає на збільшення кількості розбійних нападів на банківські установи в Україні, слід вважати соціально-економічну складову. Аналіз сучасного стану економіки в Україні свідчить про протиріччя та особливості економічного розвитку, які викликані формуванням нових економічних відносин. Ринкові відносини, що розвиваються, поряд з позитивними перетвореннями, викликали ряд негативних явищ у суспільному житті країни. До їх числа слід віднести деформацію економічних процесів, яка потягнула за собою спад виробництва, зниження рівня життя населення. У поєднанні з цими процесами, відбулося різке зниження рівня життя населення, що в свою чергу відобразилося на підвищенні рівня злочинних посягань на банківські установи з метою отримання грошових коштів.

На активізації проявів розбійних нападів на банківські установи відображається і деформація відносин у сфері управління економікою. Насамперед ця деформація викликана некомпетентним втручанням деяких державних структур в економічну діяльність, прийняттям непродуманих рішень, а часом і свідомим створенням умов для реалізації корисливих потягів у деяких кримінальних елементів.

У період економічної кризи, що розпочалася у 2008 р. і продовжувалась протягом 2009 р., кількість цих злочинних посягань істотно збільшилася, що обумовлюється, у першу чергу, впливом економічної кризи, яка знаходить свій прояв у зростанні соціального розшарування певних верств населення, соціальній нестабільності, поширенні безробіття тощо. Зниження рівня життя основної маси населення породжує боротьбу за ресурси, фінанси. Соціальна напруженість та протиборство може легко перейти у стадію відкритого конфлікту з активним вживанням форм насильства, що загострює криміногенну ситуацію, пов'язану з розбійними нападами на банки.

Високі темпи інфляції і непродумана антиінфляційна політика призвели до обвального курсу національної валюти, що потягло за собою ще більшу поляризацію у суспільстві, розділивши людей на багатих та бідних. Національна валюта, за підсумками 2008 р., девальвувала майже на 50%. Максимальний курс купівлі долара у 2008 р. зафіксовано 17 грудня 2008 р. – 8,8535 грн/\$ 1. Найдорожче долар протягом 2008 р. продавався 18 грудня 2008 р. – 9,8134 грн/\$ 1. Найнижчий курс продажу в 2008 р. був відмічений 21 травня 2008 р. – 4,5175 грн/\$ 1, а мінімальний курс купівлі зафіксовано 28 червня 2008 р. – 4,6167 грн/\$ 1⁵.

В результаті різкої девальвації гривні і підвищення курсу іноземної валюти, люди не змогли сплачувати значні суми кредитів, що були взяті ще до початку фінансової кризи. Тож більшість провідних банків на своїх сайтах розмістили інформацію про продаж заставного майна. НБУ констатував, що до жовтня 2009 р. обсяг неповернень банкам потроївся, перевищивши 54,7 млрд. грн. До цього кошика потрапили всі види позик фізосіб. Таким чином, фінансова криза обернулася для багатьох українців кредитним апокаліпсисом. Щоб як-небудь знайти кошти для сплати кредитних боргів деякі особи вдаються до кримінальних посягань на самі банківські установи.

За інформацією *слідчого відділення Бродовського РВ ГУ МВСУ у Львівській області*, на початку 2009 р. у місті Бродах Львівської області правоохоронці затримали чоловіка, який разом з напарником зробив підкоп під відділенням банку. Власне затриманий і пояснив, що купив автомобіль у кредит, але через погіршення фінансової ситуації не зміг його сплачувати, тому і вирішив дістати гроші у банку.

Деформація у владних структурах та установах кредитно-фінансової системи наносить істотної шкоди не лише перетворенням в економічній сфері, але й здатні впливати на ріст кримінальних проявів, так як не знаходиться місця розвитку чесної конкуренції, свободі приватної власності та підприємництва, рівності всіх суб'єктів економічних відносин перед законом. Легальні правові норми та інститути виявляються не здатними здійснювати легітимне регулювання економічної діяльності; їх функції (охоронні, поліцейські, судові та ін.) все частіше беруть на себе формування організованої злочинності⁶.

При вивченні причинного комплексу вчинення розбійних нападів на банківські установи слід звернути увагу на недосконалість нормативної бази, яка б чітко регламентувала умови, що забезпечують безпеку банківських та кредитно-фінансових установ, а також відповідальність їх керівників за недотримання цих умов. Результатом спільної роботи Національного банку України, МВС України і представників комерційних банків стала Постанова Правління Національного Банку України від 29.12.2007 р. № 493 «Про затвердження Положення про вимоги щодо технічного стану та організації охорони приміщень банків України», зареєстрована 24.01.2008 р. у Міністерстві юстиції України. Цим документом затверджено вимоги, що стосуються організації охорони банків⁷. Сьогодні банкіри самі вирішують, яка охорона і в якому обсязі їм потрібна. Однак, як свідчить досвід останніх років, жорстка позиція Державної служби охорони (далі ДСО) щодо вимог до технічного оснащення українських банків, які вона бере під охорону, повністю виправдовує себе при виникненні надзвичайних ситуацій. Про це, насамперед, свідчать цифри. З 53 злочинних зазіхань за 8 місяців 2007р. було здійснено лише 7 спроб нападу на банки, що перебувають під охороною ДСО. Їх усіх попереджено⁸.

Розбійні напади на банки провокують зріст соціальної напруженості, негативно впливають на багато процесів, які протікають як у господарській, так і у соціальній сферах життєдіяльності суспільства. Масштаби цього виду злочинів і фактична безкарність більшості злочинців ставлять під сумнів бажання та можливість держави дотримуватись принципів соціальної справедливості та рівності всіх перед законом. Це з одного боку, веде до знищення етично-правового підґрунтя правової держави, з іншої – до правового нігілізму самого населення, засвоєнню та масовому розповсюдженню норм девіантної поведінки, що складаються під впливом нав'язаних стандартів способу життя і діяльності.

Скорочення прибутку банків і складне фінансове становище змушують банкірів економити не тільки на зарплатах співробітників, але і на безпеці банку. Так, за даними МВС України, в кінці 2008 р. не охоронялося близько 30% банківських відділень; у банківських приміщеннях відсутні не лише охоронці, а й кнопки тривожного сигналу для екстреного виклику групи швидкого реагування. Саме відсутністю належної охорони представники МВС України пояснюють неймовірне зростання кількості розбійних посягань на банки.

Окрім керівники банківських установ наймають охоронців самі та озброюють їх лише гумовими палицями; інші вдаються до послуг приватних охоронних агентств, у співробітників яких є зброя з гумовими кулями. *Проте, ні самі охоронці, ні агентство практично не несуть матеріальної відповідальності за майно банків. Єдина служба охорони, яка несе певну матеріальну відповідальність за майно, що охороняється, та має право використовувати вогнепальну зброю відповідно до чинного законодавства, - це Державна служба охорони. Проте,*

відповідальність ДСО неповна, оскільки конкретна сума закріплена в договорі, який з кожним банком укладається індивідуально.

Варто також відзначити негативний вплив засобів масової інформації, а саме кінострічок про розбійні напади на банки, де детально розробляються плани та схеми вчинення злочинів.

Ще однією з причин розповсюдження та підвищення кількості нападів на банківські установи є їх значна кількість. Так, у СРСР існував лише один банк, тож і кількість розбійних нападів була незначною. Сьогодні майже щодня банки відкривають нові відділення, природно, і розбійних нападів стає більше.

Слід відмітити, що сукупність всіх вищезазначених причин призводить до загострення ситуації, пов'язаної з розбійними нападами на банківські установи в Україні та є серйозною загрозою для безпеки суспільства та держави. Ефективність протидії цим явищам залишається недостатньою. У разі, якщо керівництво банківських установ суворо дотримуватиметься норм банківської безпеки, як банківські працівники, так і самі клієнти банків відчуватимуть себе набагато впевненіше. Це означає, в банків з'явиться значно більше шансів залучати кошти населення і вкладати їх в економіку країни.

1. *Заросинський Ю., Роцина І.* Запобігання злочинам: деякі питання теорії і практики // Право України. – 2003. – № 10. – С. 26–29. 2. *Бафія Е.* Проблеми криминології. Динаміка криминогенної ситуації. – М., 1983. – С. 46. 3. *Шнайдер Г.Й.* Криминологія. – М., 1994. – С. 279. 4. *Криминологія: Учеб. для вузов / Под ред. А.И. Долговой.* – М., 1997. – С. 208. 5. *Хрещатик.* Київська муніципальна газета [Електронний ресурс]. Падіння гривні б'є рекорди. 25.12.2008 р. // <http://www.kreschatic.kiev.ua/ru/3444/art/1230150365.html/>. 6. *Гордон Л.А., Клопов Э.В.* Социальные эффекты и структура безработицы в России // Социальные исследования. – 2008. – № 1. – С. 25. 7. *Постанова* Правління Національного Банку України від 29.12.2007 року № 493 «Про затвердження Положення про вимоги щодо технічного стану та організації охорони приміщень банків України». 8. *Главред* [Електронний ресурс] Юлія Кім. Хто зупинить українських Бонні і Клайдів? 31.08.07//<http://ua.glavred.info/archive/2007/08/31/095839-0.html>